

ФІНАНСИ ТА СТАТИСТИКА

УДК 311.41

Бульчак Т.М., аспір.

НТК статистичних досліджень Держкомстату України

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАТИСТИКИ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

Розглянуто існуючу інформаційну базу статистичних даних, зокрема, загальну систему статистичних спостережень та розрахунків основних показників зі статистики роздрібною торгівлі. Проведене обґрунтування необхідності використання зазначених показників для комплексного економічного аналізу стану та тенденцій розвитку торгівлі з подальшим їх застосуванням у макроекономічних та прогнозних розрахунках

Постановка проблеми. Перехід в Україні до ринкових відносин та кризові процеси, що супроводжувалися впродовж 90-х років минулого сторіччя зумовили істотне зниження обсягів діяльності торгівлі. Незважаючи на те, що протягом 1996-1999 років обсяг товарообороту в країні збільшувався в номінальному вимірі переважно за рахунок інфляційних процесів, фізична маса проданих населенню товарів за цей період не тільки не зросла, а й зменшилась на 17%. Лише, починаючи з 2000 року ситуація в цій сфері почала змінюватися на краще [1].

Формуванню цивілізованого споживчого ринку сприяло розширення кола суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність з роздрібною торгівлі та ресторанного господарства, набуття ними різноманітних сучасних форм та утворення нових шляхів реалізації товарів населенню.

Зазначені процеси зумовили впровадження принципово нових підходів до статистичного вивчення діяльності підприємств торгівлі та фізичних осіб-підприємців і визначення основних понять. Сформувалась також потреба у створенні інформаційної бази статистики внутрішньої торгівлі, яка необхідна для комплексної характеристики галузі.

Мета дослідження. Вивчення існуючої інформаційної бази і системи статистичних спостережень зі статистики торгівлі та шляхів удосконалення статистичного обліку у сфері торгівлі, враховуючи кількісні та якісні зміни на

споживчому ринку. Актуальним є також задоволення вимог користувачів щодо комплексності та повноти статистичної інформації зі статистики торгівлі на державному та регіональному рівнях в рамках наявних можливостей проведення економічних оцінок та розрахунків, які характеризують стан та тенденції розвитку споживчого ринку.

Викладення основного матеріалу. В першу чергу слід зазначити, що в останні роки спостерігаються стійкі щорічні темпи зростання обсягів роздрібною торгівлі – від 10% у 2001 році до 29% у 2007 році [2, 3]. Тенденція щодо зростання зберігається і в поточному році.

Якісні зміни споживчого ринку характеризувались змінами в структурі товарообороту. У сере дині 90-х років, коли більша частина доходів населення витрачалась на “проїдання”, частка непродовольчих товарів у загальному обсязі роздрібною товарообороту коливалась в межах 34-38% [4].

Водночас, з середини 90-х років у сфері роздрібною торгівлі розпочалась активна діяльність фізичних осіб-підприємців, масова реєстрація яких почалась з 2000 року із введенням спрощеної системи оподаткування. Це стало основною причиною скорочення роздрібною мережі юридичних осіб. За даними Державної податкової адміністрації у 2007 році роздрібною торгівлею в Україні займалося 1,5 млн. фізичних осіб-підприємців (68% від загальної їх кількості) [5].

Для забезпечення повноти та достовірності статистичної інформації на державному і територіальному рівнях органами статистики було здійснено ряд заходів з удосконалення інформаційної бази та системи статистичних спостережень зі статистики торгівлі. Зокрема, проведено ряд спеціальних обстежень (обстеження мережі фізичних осіб-підприємців, ринків з продажу сільгосппродуктів за категоріями продавців, ринків з продажу непродовольчих товарів, АЗС тощо), постійно удосконалювались діючі форми статистичної звітності, введено нові показники зі статистики торгівлі. Було вперше підготовлено Методику визначення загальних обсягів продажу споживчих товарів населенню за усіма

каналами реалізації та обороту роздрібною торгівлю, яка затверджена наказом Держкомстату України від 14.01.2005 № 15. Виходячи з наявної статистичної та адміністративної інформації зазначена Методика забезпечує здійснення щомісячних економічних оцінок та розрахунків основних показників, які характеризують стан та тенденції розвитку споживчого ринку з урахуванням результатів діяльності фізичних осіб підприємців на державному та регіональному рівнях.

Загальну систему статистичних спостережень та розрахунків основних показників зі статистики торгівлі, зокрема роздрібною, схематично представлено на рис. 1.

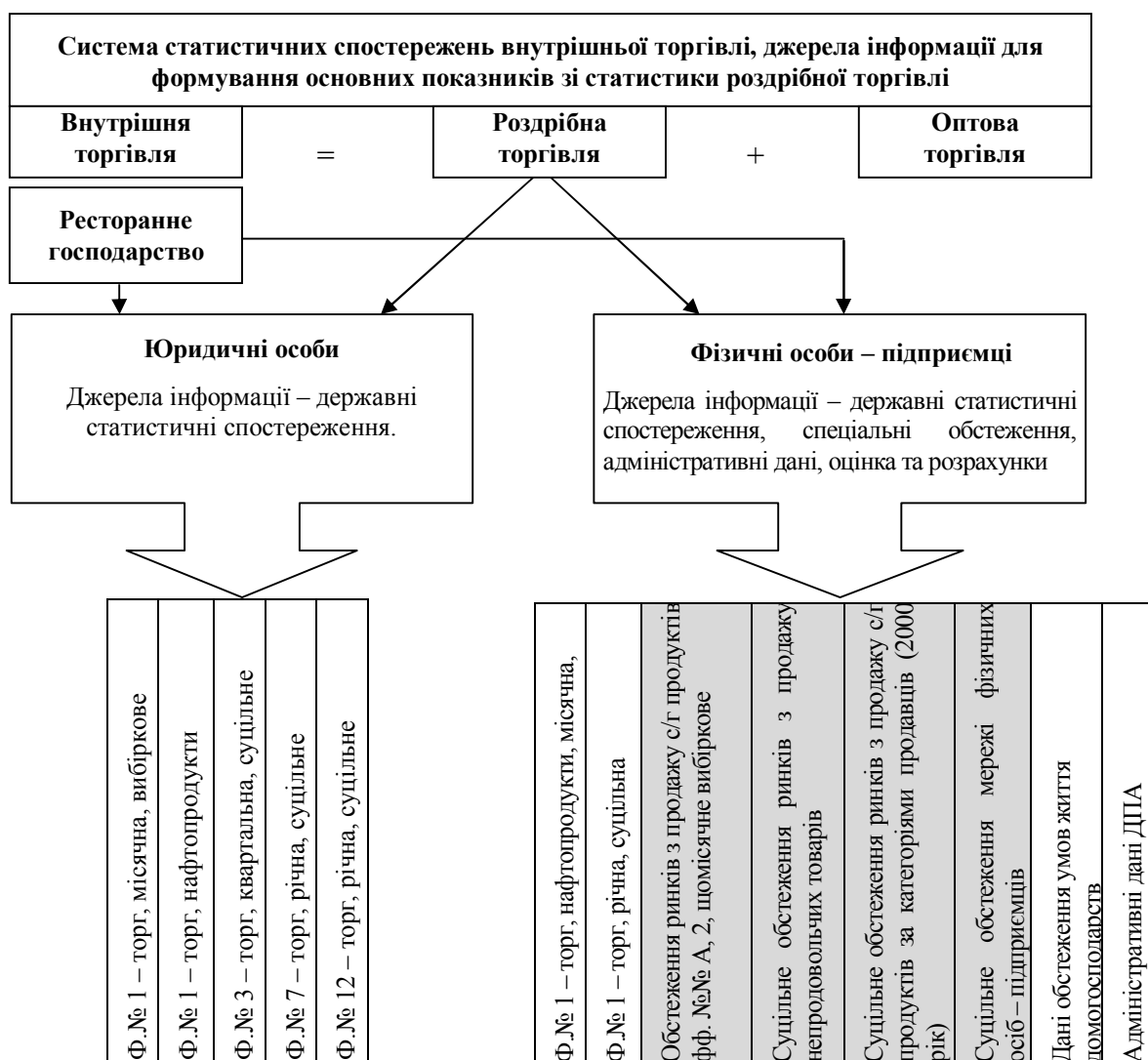

Рис. 1. Система статистичних спостережень та розрахунків основних показників зі статистики торгівлі

На основі існуючої інформації формуються складові з показників обороту роздрібною торгівлі за усіма каналами реалізації (обсяги роздрібного продажу юридичними особами, фізичними особами-підприємцями, на організованих та неформальних ринках).

Оскільки стан споживчого ринку товарів на сучасному етапі є важливим індикатором тенденцій соціально-економічного розвитку країни та її регіонів, для місцевих органів влади актуальним є питання щодо обороту роздрібною торгівлі у розрізі районів і міст. Враховуючи вищезазначене, в 2005 році виникла потреба в актуалізації та доповненні інформаційної бази щодо основних характеристик споживчого ринку в частині діяльності фізичних осіб-підприємців. Оскільки основним інформаційним джерелом для одержання даних про наявність та місце розташування об'єктів роздрібною торгівлі та ресторанного господарства є дозволи на розміщення та об'єктів торгівлі та сфери послуг, які видаються органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, отримання оновлених даних для розрахунків основних показників з торгівлі і, перш за все, на регіональному рівні було можливе лише шляхом проведення суцільного обстеження об'єктів торгівлі. Аналогічний підхід застосовується багатьма країнами СНД для проведення доразунків по статистиці торгівлі. Обстеження об'єктів торгівлі також проводяться рядом європейських країн раз у 4-5 років [6].

Таким чином, після проведення підготовчих робіт працівниками органів статистики у вересні 2005 було проведено обстеження мережі роздрібною торгівлі та ресторанного господарства фізичних осіб-підприємців в усіх містах їх розташування, включаючи ринки, торгово-сервісні центри, школи, лікарні, вокзали і т. ін.

В цьому випадку підлягали обстеженню усі види торгової мережі як стаціонарної так

і напівстаціонарної (магазини, кіоски, АЗС, ресторани, кафе, їдальні тощо), так і нестаціонарні – розкладки, лотки, стенди, палатки, кутки, прилавки, торгівля з машин. Тобто, усі види наявної мережі, що належать або перебувають у володінні, користуванні або розпорядженні фізичних осіб-підприємців. Обстеження базувалось опитуванням щодо обсягів роздрібного товарообороту та на списках, отриманих в органах місцевого самоврядування, складених за дозволами на право торгівлі.

Таким чином, вперше з моменту набуття нашою державою незалежності, у повному обсязі отримана інформація про наявну торгову мережу та обсяги продажу товарів за усіма напрямками їх реалізації. На його базі Держкомстатом України продовжуються роботи по удосконаленню статистики галузі торгівлі.

За результатами обстеження було актуалізовано та доповнено новими даними інформаційну базу для проведення розрахунків основних показників роздрібною торгівлі по країні в цілому та в розрізі регіонів.

За існуючою системою статистичних спостережень зі статистики роздрібною торгівлі та ресторанного господарства на споживчому ринку виділено такі основні канали реалізації товарів :

– продаж споживчих товарів суб'єктами господарювання – юридичними особами, які здійснюють діяльність з роздрібною торгівлі та ресторанного господарства;

– продаж споживчих товарів фізичними особами-підприємцями та громадянами, у тому числі:

– фізичними особами-підприємцями, що мають/орендують мережу роздрібною торгівлі та ресторанного господарства або здійснюють продаж поза нею;

– громадянами на організованих ринках з продажу сільськогосподарських продуктів;

– громадянами на неформальних ринках.

Таким чином, формування зведеної статистичної інформації обсягу продажу товарів населенню за усіма каналами реалізації проводиться за такими основними напрямками:

1. Джерелами статистичної інформації про обсяг продажу споживчих товарів суб'єктами господарювання – юридичними особами, які здійснюють діяльність з роздрібною торгівлі та ресторанного господарства, є державні статистичні спостереження, які проводяться в установленому порядку відповідно статистичної методології. Облік обсягу продажу споживчих товарів суб'єктами господарювання – юридичними особами проводиться органами державної статистики використанням несучільного вибіркового (ф. № 1 – торг, місячна “Звіт про товарооборот”) та суцільного (ф. № 3 – торг, квартальна, річна “Звіт про продаж і запаси товарів у торговій мережі та мережі ресторанного господарства”) методів спостереження.

2. Статистичний облік обсягу продажу споживчих товарів фізичними особами-підприємцями, які мають орендують мережу роздрібною торгівлі та ресторанного господарства здійснюється на підставі:

– даних спеціального суцільного обстеження мережі роздрібною торгівлі та ресторанного господарства, що належить фізичним особам-підприємцям, проведеного органами державної статистики у вересні 2005 року;

– даних суцільного державного статистичного спостереження за формою №1 – торг (нафтопродукти) місячна “Про продаж світлих нафтопродуктів”);

– даних інших державних спостережень адміністративних даних місцевих органів виконавчої влади щодо розміщення об'єктів роздрібною торгівлі та ресторанного господарства;

– даних Державної податкової адміністрації; статистичної інформації про діяльність суб'єктів малого підприємництва; – оцінок та розрахунків.

3. Джерелами інформації про обсяг продажу на ринках сільськогосподарської продукції є: – дані щомісячного обстеження на ринках за вибіркоким колом міст за ф.ф. №№ А і 2 про продаж та ціни сільгосппродуктів і худоби господарствами, селянами та іншими громадянами. Респонденти – суб'єкти господарювання, які мають ринки з продажу сільськогосподарської продукції;

– суцільне річне обстеження за ф. № 12 – торг “Про наявність і використання торгової мережі на ринках та реалізацію сільськогосподарської продукції на них”. Респонденти – суб'єкти господарювання, які мають ринки. Для визначення сукупності одиниць спостереження використовується інформація місцевих органів державної влади щодо зареєстрованих ринків; оцінки і розрахунки.

4. Статистична інформація про обсяг продажу споживчих товарів громадянами на неформальних ринках формується за рахунок: даних обстеження умов життя домогосподарств; оцінок і розрахунків.

При формуванні зведеної статистичної інформації використовується базовий розрахунок обсяг продажу споживчих товарів населенню за усіма каналами реалізації та обороту роздрібною торгівлі, який проводиться раз на рік у травні. При цьому уточнюються дані за попередній рік тільки для співставлення (розрахунку темпів росту у порівнянних цінах) даних звітного і попереднього років.

Поточні розрахунки проводяться щомісячно нарастаючим підсумком з початку року за даними оперативної звітності (ф. № 1 – торг) і розрахованих коефіцієнтів та даних базового розрахунку з можливим коригуванням їх на сезонні

коливання і зміни мережі юридичних осіб (особливо супер- та гіпермаркетів тощо) та мережі фізичних осіб-підприємців, в тому числі на ринках.

При використанні даних обстеження умов життя домогосподарств перелік товарів і товарних груп приводиться у відповідність з переліком, який враховано у роздрібному товарообороті, тобто за номенклатурою ф. № 3 – торг.

У зв'язку з тим, що такі джерела інформації, як результати обстеження домогосподарств, дані Державної податкової адміністрації, інші розрахунки не завжди відслідковують міжобласний обмін і обмін за видами економічної діяльності, тобто мають по окремих регіонах відносно низький ступінь надійності, усі коефіцієнти є рекомендованими і при здійсненні розрахунків коригуються, зберігаючи тенденцію їх змін з урахуванням експертної оцінки [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, на сьогоднішній день сформована інформаційна база державних статистичних, а також одноразових та вибіркового спостережень за основними сегментами товарного (роздрібного) ринку. Існуючі дані та методики в свій час потребували удосконалення та координації, поступово вони доповнювались адміністративними даними щодо діяльності приватних підприємців Державної податкової адміністрації, координувались з даними обстеження домогосподарств.

Проведене у вересні 2005 року статистичне обстеження фізичних осіб-підприємців є лише одним, хоча і дуже важливим кроком, на шляху до створення сучасної системи статистичних спостережень у галузі статистики торгівлі. Органами державної статистики передбачається продовження роботи по

удосконаленню статистики галузі. Актуалізовано та доповнено інформаційну базу для проведення розрахунків основних показників зі статистики роздрібної торгівлі по країні в цілому та в регіонах. Це дало можливість удосконалити методику розрахунків та формування показника обороту роздрібної торгівлі в цілому по Україні, регіонах, районах та містах. На базі зазначеної інформації було опрацьовано методологічні засади щодо запровадження на постійній основі вибіркового статистичного спостереження діяльності фізичних осіб-підприємців з роздрібної торгівлі та ресторанного господарства, проведення доразрахунків та розповсюдження результатів на всю сукупність обсягів торгівлі товарами.

Також передбачається визначення системи показників для організації на постійній основі статистичних спостережень за діяльністю фізичних осіб-підприємців у сфері торгівлі, принципів організації системи статистичних спостережень діяльності фізичних осіб-підприємців з роздрібної торгівлі, розробка інструментарію та проведення пілотного обстеження з зазначеного питання, моделі вибірки, використання адміністративних джерел інформації з цього питання.

Постала потреба модернізувати існуючу систему статистичних спостережень щодо діяльності з роздрібної торгівлі на ринках, вивчення нових форм торгівлі, зокрема в торгово-сервісних центрах або поза торговою мережею.

Для забезпечення співставності даних планується відповідно до міжнародних стандартів запровадити спостереження щодо діяльності суб'єктів господарювання з торгівлі транспортними засобами (код за КВЕД 50) та посередницької діяльності в оптовій торгівлі (код за КВЕД 51.1) та розрахунки індексів по цих видах діяльності. Вже гармонізована та

постійно удосконалюється номенклатура споживчих товарів для статистичних спостережень зі статистики роздрібної та оптової торгівлі у відповідності до міжнародних стандартних класифікацій.

Передбачено також створення бази даних торгових підприємств з необхідним та достатнім переліком основних статистичних та фінансових показників, що характеризують їх діяльність.

Реалізація запланованих заходів забезпечить виконання основних завдань щодо достовірності, повноти та комплексності статистичної інформації зі статистики роздрібної та оптової торгівлі, гармонізацію національної системи статистичних спостережень в галузі торгівлі з міжнародними, у тому числі європейськими стандартами, співставності статистичних даних.

Список використаної літератури:

1. Яковлев Ю.П. Економіка торгівлі: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 371 с.

2. Статистичний щорічник України за 2001 рік / За ред. О.Г. Осауленка; Держкомстат України. – К.: Техніка, 2002. – 644 с.

3. Статистичний збірник “Україна в цифрах 2007” / За редакцією О.Г. Осауленка; Держкомстат України. – К.: Консультант, 2008. – 259 с.

4. Статистичний збірник “Роздрібна торгівля України за 2006 рік” / Під загальним керівництвом В.О. Піщейка; Державний комітет статистики України. – 2007. – 183 с.

5. Статистичний бюлетень за січень – серпень 2008 року / Відповідальний за випуск П.П.Забродський; Державний комітет статистики України. – Київ – 2008. – 144 с.

6. Експрес-доповідь “Про підсумки проведення обстеження мережі роздрібної торгівлі та ресторанного господарства, що належить фізичним особам-підприємцям” / вих. № 08/1 – 6/1 від 11.01.2006.

7. Методика визначення обсягів продажу споживчих товарів населенню за усіма каналами реалізації та обороту роздрібної торгівлі / наказ Держкомстату України від 14.01.2005 № 15 – Київ – 2006. – 19 с.

БУЛЬЧАК Тетяна Михайлівна – заступник начальника Головного управління статистики у Житомирській області